

Книжка
2-67

29

VALERIJ
SKALOV

БИЗДИН УСУБУЗДУН ТАРЬХЪ

СЪКЪЗМАМЪС 1939

Sovetler Sojuzunun baat'ry
VALERIJ SKALOV

5855
2264

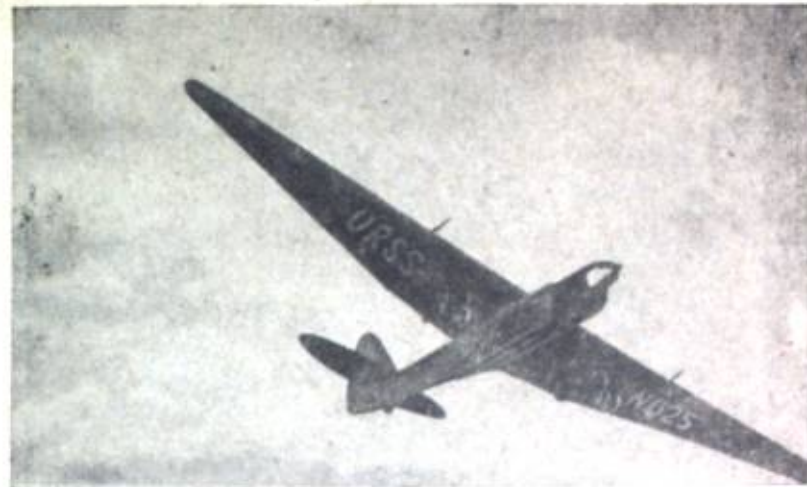
BIZDIN UCUUBUZDUN TARIXI

QOTOROJON ABDYLDABEKOV K

QIRGIZSTAN MAMLEKETTİK BASMASI
FRUNZE 1939 QAZAN

193

Qonboston braaqqa ucuunu ujuşturuu çenyndegy oj mende evaq ele mândan bir qanca çyl muruntan var volucu. Bul çaldardın icinde trassa varianttarın iştep cıoıuu ycyn men bir qanca çolu olturdum.

Braaqqa ucuunu iş çyzıne aşıruu bizdin avla öner çajlarabız, bizdin konstruktorlorubuz braaqqa ucuu samoljotunun¹ çetişken tyryn iştep cıqqan şartlarda çana iş çyzıne aşıruoqa mymkyn ele. Mândaj samoljot „NO—25“ volup esepteldi. Munun birinci ucıstarınan ele, uşul ubaqqa cejn cet mamleket ucuctarın ucup çetkenden als uca turojandıoqı keryndy. Bul işenic Sovetter Sojuzunun vaatırın M. M. Gromovdun Filin çana Spirin menen çasaçan sonun rejsinen kijin mende işenic qatuu bekidi.

Biz Bajdukov, Beljakov çana men ycöeıyz — bul qızıl qanattuu en sonun samoljottu bir qanca aj yjrendyk. Ucuu çenynde ökmöt ruqsat vere elekte ele, ucıuqa toluq deerlik dajarlanoçandıoqıabızdı biz, mojunubuzoqa aluusuz kerek. Biz bul maşınaoqa ete işengendıgıbizden Tyndyk ujuloqa ucuu çenynde ökmöten ruqsat suramaqçy volduq.

I

Bul iş 1936-çaldın İjun ajının vaşında voloçon. VKP(ı) nın Bor-bordıq komitetinde kezektyy zasedanija volup çatat ele. Dem aluu mezgılın kytyp turup, Sergo Orçonıkidze cıqqanda biz, aqa ucıuqa ruqsat veryu çenynde özybyzdın surooıuzdu eskerttik. Çoldoş Orçonıkidze bizdin işbizdi bile turoçan ele, biroq al samoljottun çana eki-

276222
Центральная научная
Библиотека
Академии наук Иер.кзской ССР

razdın dajardıoı etijattıq menen tekşeryyn talap qıldı. Bizdın dolıoordun taqıdın bilyy ucyn ekinci çolu suraıanda Sergo, kylyp turup mındaj dedi:

— Silerdın tınc çatqınar kelbejt... Siler maşınanardı çaqş tekşer-
dınarı? Mejli emese, çarajt. Men silerdi çoldoş Stalinge çoluqturam.
Al emne ajtar eken...

Narkom, çoldoş Stalin menen angemeleşyy ucyn ketti. Biz tolqun-
danıp, anın qajtıbın kytyp turabız. Çoldoş Stalin komnataıa kirdi.
Bizdın qolubuzdu qısbıp, biz menen amandaştı da, al suradı:

— Emne iş menen keldıner? Çoldoş Ckalov, siler emne ajtqınar
kelet? — dedi.

— Tyndyk ujuıa ucuu ucyn, İosif Vissarionovic, sizden ruqsat
surajbız.

Uşul ucırda bizdın grıppaıa Molotov, Voroşilov çana Kaganovic
çoldoştör kelişti. Alarıa çoldoş Orçonikidze bizdın dolıoorubuz çenynde
qavar qıldı.

Bir minutaca tıp-tınc volıtu. Kesem menen çoluqqandıoıbızıa
bir qanca ujalıandaj volup, biz anın çoovun kytyp turabız. Ujuıa
ucıuıa çoldoş Stalin ruqsat qılar beken? Mındaj ardaqtuu çana
çooptuu mildetti al bizge işener beken? Balkım al ruqsat berbej qojor?

Bıroq, tez ele bizdın dırbelönyvız çoq volup ketti.

Çoldoş Stalin kylymsırep turup bizge: Moskva — Kamcatkadaıı
Petropavlovsk marşrutun sunuş qıldı.

Bul trassa çenynde biz ec qacan ojloıon da emespız. Çoldoş Stalin
sunuşu çalaı çana kytrögen çerden emes, anı menen birge qıbzıqtuu
boldu. Moskvadan Kamcatkaıa Petropavlovskige çejinki çol bir qanca
çanıbıqtardı kersötmek. Ec bir pilot ucup ötrögen, mııder kilometr-
legen çerdi ucup ötyu kerek ele. Ölkönyn çyrögy volıon — Mos-
kvanı — anın bıraaq kın çoıbı çek ara menen qoşııcu uluu trassanı
vasıp ötyu kerek ele. Stalındik marşrutu biz tez qavıl aldıq.

Aerodromdo kın, tın debesten biz işter çattıq. Maşınanın tatal
çasalıaloosun tekşerip, ucuu trassanın işter çoıbı, avarıja volo
qaloıanda kerekteıyucy azıq tylyk zapasın dajardap çattıq. Çumıuş
eı kör ele. Biz kın saıın ele, çoldoş Stalin dın bizdın dajardıoıbızıa
qandaj könyl qojup vajqar çyrgöndygyn sezıp çırdyk.

Negızgi dajardıq çumıuştarı vytyp çana ucuu kınyn belgiler kezde,
„NO — 25“ tın ekırazı — Bajdukov, Beljakov çana men — Kremıge
çaqırdıq. Bul çerde çoldoş Stalin menen bizdın ekinci çolqu çolu-
oıuşııubuz boldu. Kabinette, çoldoş Stalin den vaşqa daıı Molotov,
Orçonikidze çana M. Kaganovic çoldoştör var volucu.

Çoldoş Stalin Veleriı Ckalov menen aerodromdo pikir alıuşıp çatıat.

Biz kabinetke kirdik çana al çerdegiler menen amandaştıq. Çoldoş Stalin:

— Çoldoş Ckalov, doklad çasañız — dedi.

Biz kartanı ilir qojduq da, men aldabızdaıq usuu çönynde, toluq qıñır syjler vere vaştadım. Kartada ucup ötyynyn trassası tyşyrylgän ele.

Bizdin projektıñız çaqşır dep qavıl alıñtır. Pikir alıñıunın ajaıqında çoldoş Stalin qoştosur çatır, çyregyn körsetip turup, tamaşa qıñır:

— Qana, сәнһарды айтқыласы, silerdin andaqıñar qandaj, vardiñı qalıñındañı, silerdin al çerdegilerde qumursqanıñ ölygündej şek çorpu?

— Dep surap qaldı.

— Çooq, çoldoş Stalin! Biz tıncırız çana biz startqa dajarabız.

Oşondo, çoldoş Stalin çıluu çana qurıular sıjaqtuu qolu menen qısa qarmap çatır:

— Maaqul, çaqşır. Mejli silerdikindej ele bolsun.

Ucuuqa putjovka verildi!

II

Eldin kësëmynyn tapşırması atqarılğan bolucu, Stalindik marşrut vojunca ucup ötyyny ajaqtap, biz Moskvağa keldik. Bizdin syjykty „NO — 25“ Moskva aldındaıq aerodromdordun birine kelip tyşty. Çoldoş Stalin bizdi aerodromdo tostu. Al bizdin ar qajıñabızdı qucaqtadı çana öpty, ucunın şarttarı tuuralu toluq suradı, maqtadı. Bul uluu adamğa özyvyzdyn çaqşır körgöndygyvyzdy çana verilgendigimizdi bilgizy ycyñ söz tappadıq. Çanıdan qajta avaqı ketörylyygö, özyvyzdyn ucıñıñızdu qajtalooqo, mındañda alıs ucuuğa, öz ölkövyzge daıq bir çolu çanı rekord alıp bereyge biz dajar elek.

Bul oñlor tuuralu Kremlde bizdi qavıl alıunu ujuşturoğanda çoldoş Stalinge çana ökmöt myceleryne ajttım. Kremldin coñ sarajına partıjanın çana ökmötyn çetekçileri, ucuctar, konstruktorlor çana inženerler, oor öner çajıarının qızmatkerleri çana qızıl askerler çajnalıñtır.

— Uluu sıjlıq ycyñ — çoldoş Stalinge qajırılıp men ajtqanmın — uşundaj qavıl aloğandıñar ycyñ, çoldoş Stalin bul marşruttu daıq bir qajtalooqo bizge ruqsat qılñabızdar dedim.

III

Biz kurortto dem alıp çattıq. Vannağa tyşyp, suuğa tyşyp, tennistik kortada oñnop, kelirki illardın partıjası tuuralu meldeşip çattıq.

Beljakov frantsuz tilin yjrenyp çattı... Ycövyz — men, Bajdukov çana Beljakov bolup dem alıp çattıq. Biz menen birge ajaldarabız çana valdarabız da var ele.

Erteñ menen telefon sıñıqrap qaldı. Meni çaqırdı. Telefondon ajtılgan bir qanca söz, qadımkiñej bolsoston meni tolgundattı. Çoldoş Stalin bizdi ajaldarabız menen saat 16 oñ özyne qonoqqo çaqırdı.

Biz bir qanca minuta uncuqpastan oturdıq. Saqaldarabızdı aldıp, çanılar klijndik da komnatağa oturup alıp cıdamıñızdanıp saattı qaraj verdik. Çoldoş Stalinge çöñö uvaqtı çetkende, biz qajtadan tolgundaj vaştadıq. Qarasanatajlıq qılğansıp kraxmalduu çaqı taqır erke kelbegendikten, anı men tağa alıaj qojdım. Anın ystıne mağa qıjırñızıp, vaştırñızıp çiberiñti. Al çaqanı taştap, qajırma çaqaluu çıbek köñekty kijip alıp, çoldoştorumdu tez quup çetyygö tuura keldi.

Çoldoş Stalin çemiştyy çöjactar menen qurcalğan dacada turuucu ele. Al bizdi parad menen cöjucuu çerden tosıp aldı. Bul çerde çoldoş Zdanov da var eken. Bizdin ar birbizdi könylyn salıp (kurortto çatır qubattanıñtır beken degensip), vajqap kördyda, çoldoş Stalin bizdin vağrıñızdı vaqcağa eercitip kirdi. Bul kyny biz öte көр qızırqıtarı bildik. Çoldoş Stalin vaqırılqıtı көр bilgic bolup cıqtı, al çemiştyy çöjactardı çaqşır көret eken çana alar çönynde ajtqandı çaqşır көret eken. Vaqçada bir qanca typ ilmon var eken, andan evkalipta çıttanıp turdu. Bul çerde men çoldoş Stalindeñ evkaliptanıñ eñ sonun sapattuu ekenin birinci çolu uqtım. Kösö bul çöjactın cıñ cirkejler sıjbejt eken. Oşonduqtan Amerikancılar Panam kanalın turquzğan uvaqtı kışilerdi bezgekten saqtoo ycyñ sazdaq çerlerge evkalipta tigışken eken. Ölkönyñ cirkej menen kyreşy qıjın bolğan çerlerinde evkalipta tigyy idejasın çoldoş Stalin andan qubattadı.

Vaqçanı bizge көрсөtip cıqqandan klijñ çoldoş Stalin bizdi komnataña alıp kirdi. Pikir alıñuu daıq çandana vaştadı. Biz könylyvyzdy andan qojup, eldin kësëmynyn ar bir sözyn uojup turduq. Çoldoş Stalin qaralanğansıp, misalı: samoljottu elektr menen çalıtuu çönynde bizde az iştelgendikti ajttı, bul maselede, balkim özdörynyñ den sooluğuna көz salıağan ucuctar sostavındaıqılar da kynölyy eken digin көrsөtti. Söz paraşjutqa көcty çana çoldoş Stalin andan adildik menen көrsөtti. Al, avarıja bolğan ucurlarda vardiñ ucuctar paraşjuttu rajdalanuuğa mildetty ekendigin ajttı: Maşınadan adamın ömyry qımbat dedi.

Tamaq icyy qıjnoosuz çana eñ ele könyldy bolup ötty. Mejmandar az emes ele. Çoldoş Stalin bizdin ar birbizdi vajqap, icip çişke özyñerdy yjñerdögydej sezgile dep sunuş qıldı.

Bul kynu bizge, çoldoş Stalinin padşadan qacır çyrgen uvaqtn ajtqanyn uquu vaqtbluuluqu tuura keldi. Içbizden dem alır, al jensejde volon oqujasyn ajtqanyn uqup oturduq: çoldoş Stalin ssbkede (syrgyndə) volon çana bir çolu qeş uvaqtсында ysty qajmaqtaoan muzoja tyşp ketken. Al qajra cıqqanda kijiml nyt muz volup qalojan. Oşol uvaqta, suu ketergyc vaqan menen caqoja suu keteryp çaqyn çerden ötyr varatqan ajal suudan muz volup cıoıyp kele çatqan adamc keryp, eesi cıqqandıqtan qacır ketken.

Tamaqtan kijin patifondu qojup, vijler çana ırdadıq. Çoldoş Stalin plastinkalardı tandap, bizge ırdap berdi. Mejmandar tarap kettişkenden kijin men dem aluu ycyn çata vaştadım, al odejalda aldı da, çaqşylar meni orop qojdu.

IV

Biz qajtadan Moskvağa keldik. Aldıvızda turojan ucunun trassasyn tekşerip, çañdan kartan çarap oturavız. Tyndyk ujuloja ucuu oju bizden çoq volup ketken çoq, al bizdi tolqundatat. Biroq bul çolu variantta bir qancalıq tataal qılıp aluunu sunuş qılmaqcy bolduq: Moskva—Tyndyk ujul—Tyndyk Amerika. Arız çazdıq. Parizdaş avıatsıjalıq kersetmeden kelgenden tartıp ele cıdamсындаñp çoop kytıp çattıq.

Bul kynderde men Kremlden qonoquroonun şnoıyraşyn kytıp ar dajım deerlik yjde völdum. Aqırında aq uular şaardan şırtqa cıoıyp kettim çana qajtıp kelgenden kijin, dal oşol kynu maşa telefon berilgendigin qaralanuu menen uqtum.

Mejli, emi men yjden ec çaqqa varvajm.

Telefon şnoıyraবাদı. Biz aculanıp, tolqundaj vaştadıq. Bizdin dolboordu qubattajıv çorpu—degen tartıstar cıoıya vaştadı. Kynder öte berdi... Bul zeriktirgic kytyynyn ajaoına ar dajım şaşpaçan çana kevelsegen Beljakov cıqtı.

— Siler bilgentnerdi iştigile çoldoştur, men volsom çumuşqa kirtsem,— dedi al.

Bul andan aqılmandıq cecim ele. Ucuu işi çana özynyn syjgen şturmandıq işi menen alek volup çatqan Beljakov tolqundoonu qojdu. Bajdukov da anın izine tyşp samoljottu şnar çattı. Çañ maşinalardı ucuruu menen men da kyndölyk işime kirttim.

Bir çolu men Kremlden telefon arqyluu qavar almaqcy völdum. Meni bir qanca kyngö toqtoj tur dep suraştı. Janvar ajınyn orto ceninde, aqır, kepten veri kytken telefon şnoıyrap qaldı. Ucuu planı bekittildi dep bizge qavar qıldı. Qancalıq qubandıq! Biz oşol

Çoldoş Skalov Olga Erasmovna çana vaıaş Jeger menen.

zamat ele çumuş qajnap çatqan TSAGI ni közdøj çenödyk. Samoljottu tekşeryyy çana çasalajaloo çyryp çattı. Qoqusunan: bizdin ucuu emes, Vodoplijanovtuqu — Tyndyk ujulqa, degen qasar tıjdi. Birinci kezderde Tyndyk ujulqa Vodoplijanovqo ucuuqa uruqsat berip, andan kijin bizge uruqsat beriy çenındegy Stalindik aqılmanduuluqtun bardıoıyn tışyngen çorquz. Çındıoıynda bul çaloıyz oına tuura cecim ele—Tyndykkö bir top qıstooçularđ oturuızuu, ava brajı çenındegy esepterdi bizge beriyıny qamsız qıla almaq.

Ucuuqa dajardıq çumuşu vaştalır qaloıan, bıroq cecim çoq — qandaj qıluu kerek. İstı toqtotu kerekpi çorqu? İstı toqtotposton ele, çasırın çyrgyze berelik — dedik. Munu bizde „kontrabanda“ dep ataşuu. Mart ajında samoljot dajar boldı. Oşol ele ajdın ajaoıynda poljardıq ekspeditsija Rudolf aralına ucup varıştı. Bizdin „kontrabandıq“ işbiz çenınde dostorubuzdun bırıda bilgen çoq. Al tuuralu zurnalıstterda bilgen çoq. Suraşır bizdi usara qıla bergen uvaqtarda, biz:

— Emne bolıonsunar çoldoştı, biz ucuuqa ec qandaj dajardanır çatqan çorquz. Tım ele maşınanın kezektıy remountun çyrgyzyr çatabız.

Tyndyk ujulqa sovettin desantı eñ sonun qonoıonduqu çenınde aytkıy dyjnögö dyngyregön dovuş uıuldu. Men kərke cejin savır qılır, aqırında çıdavastan çoldoş Molotovqo telefon verdım. Tyndyk Amerıkaqa ucuu çenındegy bizdin çumuşubuz tuuralu çoldoş Stalındın oıun bıldıryıny al kışiden suradıım.

Çoldoş Molotov bir topqo cejin uncuqraj turup — silerde materialdıq belymdöry qandaj? — dep suradı.

— Bardıoıy dajar.

— Qandaj bolup bardıoıy dajar? ruqsat — alı volo elekqo.

— Biz aldın ala dajardap qoıoıonbuz.

Çoldoş Molotov kyldy da çana — çaqş, çoldoş Ckalov çaqın kynderde silerdin maselenedi cecemiz dedi.

Çınynda ele, bir qanca kynden kijin — 25-ci majda meni telefonqo çaqırđı da sizdi Kremlge keñeşmege çaqırat dedi. Bul keñeşmege men Bajdukov menen vardım; Bul uvaqta Beljakov ucuuda ele. Biz Bajdukov eköşvyz bul keñeşmege qandaj etijattıq menen dajardanıandıoıyız menin esimde.

— Bizdin doklad eñ ele qısqı çana işendırgidej boluuqa kerek — dedik, biz, — bizdin ar bir çoıır syjleöryvyzdy minuta menen esepköşvyz kerek.

Biz oşoncoluq şaşqandıqtan propuska alıunu da unutup qoıoıon ekenbiz, biz al tuuralu Kremlidin darbazasına kelgende estedik. Oşon-

Sovetter Sojuzunun asatırılar Ckalov, Bajdukov çana Beljakov.

duqтан maşınan toqtottuq. Qandaj qyluu kerek, propuska ucyn varuu kerekpi? Dezurnaj çaqəndap kelip, sizdi qaradı da kylymsyrəp turup:

— Propuskanın keregi çoq. Silerdi çoldoştor kytyp oturuşat, — dedi.

Biz coq stoldu tegerektep oturduq. Eşik çaqtan kişilerdin kele çatqan dovuşu çana yndəry, uşuldu. Zaloja Stalin, Molotov, Voroslov çana Kaganovic çoldoştor kirdi. Biz turduqta vardəry menen qol aləştəq. Çoldoş Stalin sizdi əzynyn teñ tuştarə səjaqtantəp tosup aldı. Al kylymsyrəp turdu. Biz daroo ele əzyvyzdy uluu çoldoştorubuzdun arasənda tənç oturoqandaj sezdik.

Zalda ucquctar kəp volucu. Səz Levanevskijge verildi. Al, çaqəndap aradaşy Amerikağa varəp kelgendigi tuuraluu esteligin ajttə çana uşul kezdegi samoljottun çenişteri tuuralu qavar qaldy. Ajtmaqçy, aviatsialyq işterinin eñ ele icke texnikalarə çənyndə çoldoş Stalinin əvegejsiz adam tən çalarlyq bilgendiginen biz qatuu çəniləp qaldyq. Levanevskij əzynyn qavarənda bir detal çənyndə da çəndatəp ajtəp ətty.

— Bul drosselnaj zaslonkesi? — dep çoldoş Stalin surap qaldy.

Men əzymdyn səzymdy „NO — 25“ ti mynəzdə menen baştap vizdin ojubuz vojunca, dal uşul ojana samoljot menen uşul arqyluu Tyndyk Amerikağa ucup ətyynyn ajaşyña çənyuu kerek ekendigin kərsəttim. Men məndan murunqu ucunu, vaktə bir tonna benzın volso daşy meteorologikaləq şartlardan ojana yzylgəndygyn esterine saldım.

Bajdukovdu men bir qanca çolu tənçsəzdəndərdəm. Men ətə qəzəp ketkendikten, Verxneudinskidin ystynən ucup varatəp, kurstu əzgərtip, Tyndyk uşul arqyluu Amerikağa ucup ətəp kete çazdaşanəz, — dep ajtəp çivere taştərtimən.

Bajdukov tez ele men kemsaləmdən tartəp qaldy, men səzymdy toqtottum, viroq çoldoş Stalin kylymsyrəp:

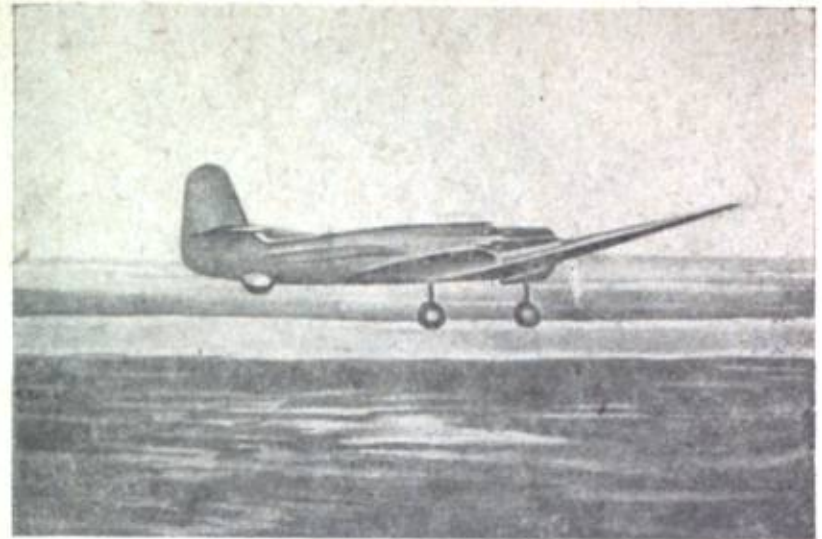
— Syjləy ver, çoldoş Ckalov, — dedi. Men „Kontravandəq“ işterisiz tuuralu ajtəp kele çatqanda da Bajdukov ekinci çolu kemsaləmdən tartəp qaldy.

İş məndajca voloqon, əz ara syjləşyvyzdy unutup qojup ele, vardəq dajardəq çumuştarə vytyp qalojan dep ajtmaqçy volup, men vajqavastan ajtəp çivəriptimən.

Bajdukovdun tyry əzgərylyp ketti, viroq çoldoş Stalinin daşy ele:

— Syjləy vertəiz, çoldoş Ckalov, — degen yny çənyəp qaldy.

Men səzymdy vytkəndən kijn qarasam çoldoş Stalin çana vardəq çəjnalojanlar muruttarənan kylymsyrəşyp qalojan eken. „Dajardəq işteri tuuralu biz şaşpadəq vəkənbiz? — dep men çocuqansəp ojlonup qaldım. — Əkmət taravənan cecim da çənyəq elek ele“. Bajdukovdu qarasam: anın kəzy eləndəp qalojan eken.

„NO — 25“ Şelkovskij aerodromunan kelerylyp varatqan uşaq.

— Uşundajca, demək, vularənan maşınasə qandaj? — dep çoldoş Stalin çoldoş M. Kaganovictən suradı.

— Alar kəptən verə ele dajar, çoldoş Stalin. Siz uqқан çənyərsəz.

— Oosa, uqtum, — dep çoldoş Stalin kylyp çivərđi. — Munu men murun ele bilgəim, — dedi.

Çyrək orduna keldi. Demək çoldoş Stalin dajardəq işterisiz tuuralu vavarənan bilgen eken. Mamlekettin zarəy işterin iştep çatsa da, al vizdi unutqan emes eken. Maaqul, eger al dajardəq tuuralu bilgen volso emne volmoq...

Çoldoş Stalin vizdən iştelgen işterdin vardərynda suraştyra baştədy, daşy viz çarəym çartylaj ajtəp kelgende ele qalojan işterdi volçoldop çoluq vile turoqandəryən viz sezəp turduq.

— Uşuntip, çoldoş Ckalov, „NO — 25“ ti tandoonu tuura dej-slojo? — dep al menden suradı.

Andan kijn, bir az uncuqraj turdu da, daşy:

— Oşondoş volso da çaşqəz motor... Munu unutupasqa kerek, — dedi. Keleşmenin vardəq çyryşynə vıraazə voloqonduqumdan, men:

— Çoldoş Stalin, motor — eñ çaşqə. Bul dalildengen volucu çana vənçsəzdənanuşqa negiz çoq. Məndan vaşqada, — men tamaşa qyləp, — bir motordo — çyz protsent tovokel volso, al tət motordo — tət çyz protsent, — dedim.

Zaldaqylar qatqylyp qaldy.

— Mena bular menen emne qylyu gerek. Ujul arqylyu Tyndyk Amerikaja usmaqcy boluhat. Sizdin ojuuz qandaj? — dedi.

— Mendegi qabarlar wojunca, Skalov, Bajdukov çana Beljakov çoldoştor usuuqa dajar. Menimce, usuuqa ruqsat beryuge bolot, — dedi.

Eñ cecyucy ubaq da çetti. Çoldoş Stalin, daqy bir qanca suroo berdi da, bir az ojlonup turup, anan:

— Men çaqtajmyn, — dedi. Demek, usabyz! uşuntip, Moskva — Tyndyk ujul — Amerikaja.

— Kicinekej çana qorqunuc volo qalořan ucurda, ucunu Kanadada toqtotuunu, ucup ötyu komandri Skalovço mildettendirilsin.

Bul frazany çoldoş Stalin maqa daqy bir syra qajtalady.

— Birinci ele qorqunuc tuulořanda ucuu toqtolsun. Bizge uřuncalyq iřengendigi ucyn çoldoş Stalinge qandaj sөzdөр menen raqmat ajtuunu men tappaj qaldym.

Qymbattuu kесөmdyn qolun qatuu qyzyr turup men:

— Raqmat, çoldoş Stalin, iřengendiginiz ucyn. Biz any aqtajbyz, — dedim.

★

Bul çoldor bizdin syjymdyu qyzyl qanattuu „NO — 25“ ke start beryunyn aldanda toluqtap çazylat. Bir qanca saattan kijin biz avaqqa kәtөryldyk da, tuulořan Moskva menen qořtořup, tyndykty kәzdөj bet aldыq. Biz bardыq özybyzdyn bilgenderinizdi özybyzdyn yjrengenderybyzdy bul çolu bizge berilgen bujruqtu atqaruuqa çumřap, bizdin doorubuzdun uluu adamь, sovet ucuctarын termetip çana tarbijalap estyrgen çoldoş Stalinin iřenimін aqtooço çumřajbyz.

★

1937-çyldыn 20-ijununda,
saat 20 dan 20 minuta ötkөndө Moskvaqa Amerikadan:

.VAřINGTON, 20-IJUL. GRINVIC UBAQTыSь BO-
JUNCA 16 SAAT 30 MINUTA, MOSKVA UBAQTыSь
BOJUNCA 19 SAAT 30 MINUTADA SKALOV PORTLAN-
DЫN ÇANыNDAQы BARAKS (VAřINGTON ŞTATы)
AERODROMUNA KELIP TYŞTY* — DEGEN RADIO-
GRAMMA ALыNDы.

Центральная научная
БИБЛИОТЕКА
Академии наук Казахской ССР

276222

Çooptuu redaktor Orozaljev.
Texredaktor Faxrudinov R.
Çooptuu korrektor Soltosajev Ç.
Сьақыһна çooptuu Çorosajev Ç.

Teryuge 17/II 38-ç. berildi. Basuuqa
2/XI 39-çyl qol qojuldu. Qaçqazдын
formatь 60×92. Berдыqь bir nasma
tasaq. Qыqыzglavlit № Б — 149. Qы-
qыз mambas № 323. Narjad № 0230
Tirazь 5140

Qazan, Mislavskij 9. Tatpolligraf 1939-ç

4977

Валерий Чкалов

ВАЛЕРИЙ ЧКАЛОВ
Герой Советского Союза

ИСТОРИЯ НАШЕГО ПОЛЕТА

(с иллюстрациями)

КИРГИЗСКОЕ ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
ФРУНЗЕ 1939 КАЗАНЬ

1918

Π-58 (c)

ЮСУП ТУРУСБЕКОВ

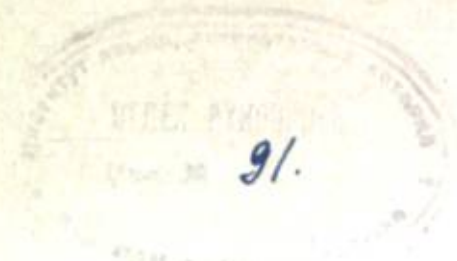
СОБЫТИЯ В КОЛХОЗЕ
„БЕШМОЙНОК“

(ДЛЯ КОЛХОЗНОЙ И СОВХОЗНОЙ ТЕАТРА ДРАМА
В 3-Х КАРТИНАХ).

НА КИРГИЗСКОМ ЯЗЫКЕ

КИРГИЗСКОЕ ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
ФРУНЗЕ 1937 КАЗАНЬ

ÇUSUP TURUSBEKOV

БЕŞ МОЈНОҚТОҚУ
ОҚУЈА

(Kolhoz, sovhoz teatrlarъ ycъn ycъ syrettyy drama)

ҚЫРҒЫЗ МАМЛЕКЕТ БАСМАСЫ
ФРУНЗЕ 1937 ҚАЗАН

276074
Центральная научная
Библиотека
Академии наук СССР

QATYŞUUCULAR

1. Saraç — Kommünis, brigadir.
2. Çarqan — Kommüniska, part jesejkenin qatcasy.
3. Quluke — Çarqandyn eri, kolhozcu.
4. Aqmat — Başqa rajondon kelgen „Beş mojnoq“ kolhozunun tereqasy.
5. Çarqar — Uuru.
6. Alım — Ulucul.
7. Çarar — Zөөкүр.
8. Sadır — Zөөкүр. Çana başqa kolhozcular NKVDнын qызmatcylary qatışat. Oquja Qırqızstandyn tyndyk rajondorunun birinde otet.

I SYRÖT

„Beş mojnoq“ kolhozunun başqarmasy çana qampasy bar qoroo. Keşege aсыл, qanda Aqmat, Çarqar, Alım olturat. Alım çany ele attan tyşken tyrde. Kijimi çarqar evropasy, çarqar qırqızca.

Aqmat — Uşintip tyn qatır keldim degin.

Alım — Kes attandyñ ele, çoldo qonor çer çoq bolqon-don kijin tyn qatır çyge verdim. Kөrgөн, bilgen qırwu qır-daştarandyñ vaary aman, esen.

Aqmat — Bul. Çarqartan cocubaj ajta beriniz, өз kişi.

Alım — Emnege cocujun, çen qana saqa ucuraşajyn der keldim.

Aqmat — Çarqar sen bizdin yjge vaary çaj qojdurur turcu, atyn ala vaary suutup qoj (Çarqar unciqvaj çarqar ketet).

Alım — Aqmat qyzyqsyn, uşu kynde көryngөн birөөny өз kişi dejsin. Bee көrdynvy çoq, төө көrdynvy çoq, naq uşul bizdin işte kerek emespi.

Aqmat — Anyñ өз kişi ekeni ьras.

Alım — Qandajca?

Aqmat — Kolhozdordu alsydzandyñuu işinde, көzdөj bol-qon kişi kerekqo dejm. Мына ошонун birөө siz şek alыр olturqan Çarqar.

Alım — Şek alqan dale çerim çoq.

Aqmat — Vyltyrtan veri uşul men turqan „Beş mojnoq“ kolhozunun vaqandaj bolqon toquz atyn ala tujaq qylyp, çigin bilgizvej çoq qyldy. Munun natijçasynda vyltyr qoş ajdoonu vytken çoqvuz. Beş-altı kolhozcu aktiv sөrөjlerdy uuru der kestirip çiberdik. Qana şek ala turqan kişi beken?

Alım — Uuru degin, tuura.

Aqmat — Uuru. Bizdin kişi.

Alım — Qandajca! Сырды ajтыр qojduñ bele.

Aqmat — Çoq, emne eken?

Аһм — Ақмат биз қандай ішти қолға алғанбызды өзүң қағшы билесін. Сағызқандан сақ болуш керек емеспи, қанақы кішіндін бизге рајдасы көр. Біроқ, асылр сыр ајта верууыуы болво. Өз қолу менен, қағ менен қавақтың ортосунда рајдаланыш керек. Биздін қумуш тууралу ооз асуууы болвоқун.

Ақмат — Болуптур. Қоғ, қана емне қағылық бар?

Аһм — Ес дале қағылық қоғ. Болқон қағылық болсо қај сүлөшөрвүз. Көрсулік колхозцүлардын кенеш өкмөту қана коммунист партиясынан көнүлүн қалтыруу қағынан қатуу көнүл қојуш керек.

Ақмат — Мында ес қандай қағы нерсе қоғқо!

Аһм — Қоғ, азыр бул маселени қатуулар қојуш керек. Іш суқул.

Ақмат — Іш суқул, іш суқул еле дејсинер, қасан ајақына сығарыларды билејім. Тушынбөјім Аһм!

Аһм — Бул емне дегенің Ақмат, „Түран партиясының“ белдүү азаматының бири деп қырсо, қатындын кевін саласында,

Ақмат — Демек, мен силерден аз іш қылыр қыргөн екенмін. Мынауы қалқыз қана „Беғ мојноқ“ колхозунда іштеген ішім „Түран партиясының“ ең алдығы азаматтарының іштеген іштері менен бирдејди. Бүлтыр қоғ ајдоодо 30—40 гектар қердин үрөнын кем сејттидим. Мал қағын қанақы ајтқандай қылым. Ушүл кындө егін дајардоо планы толвој қалды. Үрөн емес, ісуыгө егін қоғ қалыр үрөнды колхозцүларға салық қылыр салдым. Колхозцүлардын көвү асқа. Бул қызмат емес векең. Өзүңер іш суқулдан ваққан билејсинер.

Аһм — Ақмат сындадың ведем, сенін қызматыңды көрвөј қојқон қеривиз қоғ. Дақы іштеш керек, іштин суқул екені суқул. Ушүл кыз бир қаңсы болушүвүз керек. Қанақы қағыр дегенің қандай неме?

Ақмат — Қылыр қатқан қызмат қанақы. Өзүңүн ақа, тууқаны ајдалыр кеткен. Мурат деген вајдын валасы, атысы кичинесинде өлгөн, ақа, тууқаны менен вајланыш қоғ деп колхоздон сығарвај алыр қырым.

Аһм — Қолворс дегін... Ех Ақмат! Қарқыра қе Қара қамандын қайлоосу болсо. Мал кытырөп қатқан қалың ајылым орто ценинде іци-тышын ецен қырат менен қасақан ақ өргө турса, бул өргөө сенікі болсо, алқаның бир вајдын бураң вел қызы болсо, ұлуу-кысуу деवेј сенін оозунду қараса, қызматыңды қул, кың іштесе.

Ақмат — Циркин десенци...

Аһм — Ақмат қурдаш үмытсыз қарыр деген, таман ақы, маңдай теривиз қайтыр қалар.

Ақмат — Бүл кыз деніз. (Сапар, Қарқын керет).

Ақмат — Келгіле. Бул ушүл мен іштеген колхоздун бригадирі, тигі ајал болсо партия қажекевиз Бул қығит болсо мені менен ақайындын валасы. Усүрашқан келиптир, таанышыр қојқула. (Адағақыса усүраш).

Сапар — Қолдош Ақмат, колхозцүларға қылын болуп қатат. Үрөнды сатыр алууға ақалары қоғ. Ошондуқтан бир ајла қылы-васақ volo тұрған емес.

Ақмат — Қандай ајла қылавыз? Ајла болсо мені сөнтө-гүмө қатыр алды деп отурашылар ајланайын Сапар. Елдин алын мен дале көрүп тұрвајымбы...

Қарқын — Менін ојумса ваққа колхоздон қарыздар алвасақ қе өкмөттөн қарыз үрөн суравасақ болвојт

Ақмат — Мына. Қојқула бул сөзүңерди, қерден суқусуда асқа таар мојундағына тышкөн үрөнды топтосун. Силер үсүн менін сөтқо кете тұрған аһм қоғ.

Сапар — Қызық, силер үсүн дегенің қандай? Биз колхозцүлардын алын ајтыр отурамыз.

Ақмат — Биріңер партия қажеке, биріңер бригадир, анан келип алыр колхозцүларды азғырасынар. Сапар қолдош, ел қумушқа қасан сығат. Қолдо бар үрөнды тазалатсанар болвојву.

Сапар — Азыр келишет.

Қарқын — Биздін сунушүвүз ваққарманың қылышына қојулсун.

Ақмат — Қарқын, қызы қоғ маселени қоғқојсун. Ваққарма үсүн мен қооп веремінқо. Ваққарманың ішине аралашқанса сајасы оқуу, сабатысыздықты қојуу іштерін қолға қојсонсу.

Қарқын — Іштин қайын тышынгөн сенін ајтқаның ушүву.

Ақмат — Емі қолдоштор өзүңер биліп тұруп еле ајта верет екеніңер, қысылдысвај қумушүнарға ваққыласы, мен бул қоғоқумду қеткіріп келејін.

Қарқын — Ваја кыңкы уурдалқан аттардан дајын вағы?

Ақмат — Руоқо билгізгемін, азыр дајын қоғ. (Түрүп кетішет. Тынысқотқан кыјін, Сапар менен Садыр кирет, мас).

Садыр — Кекекі Ақматтың ајтқанына тышынвөј қалдым. Қызуу көрүңөм. Асқа вергенін бир билем.

Çarar—Men da tuşynwøj qaldym. Kece kør icir qojqon turwajwzwb... Çanaqındy aşcy (çarar litr albr cwoqat albr iciset).

Sadyr—Çanym çaj albr, çatwaşym maj ala tuşwodyw.

Çarar—(Qalqanyn çutur çatır cacar ketet da, wotolkony wogytır) atandıñ korynyku (Aqmat, Alım kiret).

Alım—Part çacejken menen brigadirin awdan tyn kişiler belem.†

Aqmat—Tındyn tıny, (wajqajt) i, siler da vul çerde belegen.

Başnar ajwqır qalırtywby?

Sadyr—Çaqşwbyz.

Çarar—Siler wizdi koşozunarqa alasnarwb, çoqwu? wizdale bir dıjqandıñ walaswbyzda.

Aqmat—Anı maqa ajtasnarwb. Sapaqa ajtqyla. Men alaly dep ele çatam. Çalqoo, zөөкyг, alwajwbyz dep ele oşol Sapa qarşy cwoqır aldywaj çyret.

Sadyr—Anın atasın wiz ölturyptywbyzwy?

Aqmat—Anı men qajdan wilejin. Ajtor silerge qastarın tigir qalırtywqo.

Çarar—Erte oşondon kelgendi kordyk. Oşonun qanyn icir bir çolu, tyrmesynö çatır weriş kerek.

Aqmat—Anı özyñör wilgile, anda menin işim çoq waatylar. Megile tına wıqra çaj albr icir qojqula (aqca weret). Çeke menin qolumda wolso, silerdi albr ele qojor elem.

Çarar—(Albr) Raqmat... çyг Sadyr. (Cwoqır ketip wara çatır)

Çajloonun waşy çalwıraq,

Çac moncoqın şaldırap.

Men özyndy kergöndö,

Tura alwaj ketem alsırap.

(Sadyr surajt).

Aqmat—Uşular da bir işke çarar wervejwi? Qandaj dejsin Alım.

Alım—Sözsyz emespi.

Aqmat—Emi wular Sapaqa asylat emespi, azır uşul Sapa menen Çarqın qarqaşa wolup çyret. Bulardı biri menen birin qojqulaştyrat emesminwi. Uşundaj wolup iş cuqul degin...

Alım—İş cuqul. (Quluke kiret).

Aqmat—Kel Çarqın woluştun kyjөөsy Quluke mırza. Bul kişi çanaqı part çacejke ajaldın kyjөөsy.

Alım—Çanaqı şaraqtaqan kelincektin eri deniz? Durus, çaqşy eken...

Aqmat—İş qandaj Quluke? Emne çalqызdar...

Quluke—Çaqşy. Brigadir yron tazalaqyla dep çiberdi.

Aqmat—Qajran Sapa wqın tabatta cirkin... Erten menen ertelep, közynö bir çöp salajın degen eken ee Quluke?...

Quluke—Çöp salqan emnesi?!...

Aqmat—Uşu kyngö cejin wilwejsinwi? Çigit wolwoj qal Quluke... Çarqın menen Sapa soo çyret dep ojlojsunwu...

Quluke—Soo çyrgöndö emne.

Alım—Saparwbyz çana bu kişinin kelincegi menen kelgen brigadir çigit emespi. Durus.

Aqmat—Oşol. Wajqadınwbyz? Al ekөө soo emes. Qajran Quluke, qatınındın kynyn Sapa kordyqo. (Tıstan 5—6 kolxozcu kiret).

Kolxozcu—Qulukeni tıjaqtan izdep çyrsö, wıjaqta çyrgön tura.

Aqmat—Quluke emne silerge oqşör qatınynın mañdajın çyqaj oturup almaq wile. Wolqula emi kør sözdyn keregi çoq. Çumuşunarqa kirişkile. Çyrynyz (cwoqır ketet. Kolxozcular qamranı acar menen yrondy tazalaj waşajt).

Kolxozcu—Quluke emne qawaqındı aswaj qalqansın? (Çarqın kiret).

Çarqın—Qulu tamaqındı icir keldinwi? (Unçyqajt). Tamaqındı icir keldinwi dejmin?

Quluke—Senin çumuşun wıwbosun!

Çarqın—Awşqamdıñ acıusu kelip qalqan belem (Çağındap qarmalaqanda).

Quluke—Barşy arı (tyrtyr salat. Qaluke warıp, qulujur oturub alat. Çarqın tañ qalqandaj tiktejt. Bul ucurda Aqmat kiret da sektyy nemedej aldaqı tiktejt).

Keşöge.

II SYRÖT

Çarqın menen Qulukenin yjy. Yjde cıraq. Sapa menen Çarqın syjөөsy oturub. Sapa—Çarqın uşul wizdin arawızda bir wala wırbı dep ojlojm. Mına wıltırtan weri orton qoldoj toquz atıwbyz çoqoldu. 30—40 gektar eginibiz önwöj qaldı.

Çarqın — men da oşonu ojlor çyrom. Kijinki kyn
kolhozcular daq çumuşqa konyl qoştıq menen qaraj tu
qan volup ketti.

Sapar — Kee bir kolhozculardın ıcerge bir toqoloq ege
çoq qalırtyr. Biz uncuqvaj çyrom versek eldin uvalına qal
çyrovajly. Azırtan rajonqo vilgizgenibiz çonqo.

Çarqın — Tuura. Men Aqmattan kerp şek alam. Çon
iştı ajtsan dele, qarş volup oturup alat.

Sapar — Çony var iş (Aqmat kiret). Kel Aqmat, ıras kel
qalvadılav. Baqandaj volqon qızmatkerler çyruv bir kol
hozdu onoj alvadılq. Sen volsoñ atajın uşul kolhozdu onoj
qo keldin ele.

Aqmat — Qana munu menen emne ajtqın kelet Sapa
Sapar — Emne ajtmaq elem. kolhozduñ çajın ajtıp ot
ram. Kolhozculardın turmuş alb bir çaqınan qıjındap ket
Aqmat — Menin ojumca vul kolhozdo işter çyrgen qı
matkerlerde ec qandaj ajır çoq. Kynıdyr, tındyr çarqı
tınm çoq kelip çyrovuz. Bizge bir qırsıq tijdi.

Çarqın — Qajta ajırtın vaar uşul bizde. Oşol kyn
uşul kyn, işibizdin ketenciktöñe emne sever, oşonun
tin aca alvadılq.

Aqmat — Qoldon kelse uşul kolhozdu sovhoz qıbr
veyuğe ne çetsin.

Sapar — Bizdin öz ic aravızda ooru var, volvoso emne

Aqmat — Qandajca?

Sapar — Qandajca ekenin vilsem ajtvajmılv.

Aqmat — Atađanat: qılqan işinen çemiş çıbr, malı
bir çaqınan dyrkyröp ösur, vetegelyu velderde ojın salı
ottop çyrsö, eginı bir qırqa volup, kergön adamdın ke
nyn tojquzup tegiz vaş alb, kyz moncoqtoj volqon aşı
verip tursa çaqş volor ele.

Çarqın — Bizdin icıbizde vilgizvej sorqon sylyk qı
var. Rajondon komissija çaqıbr tekşertsek çaqş volor ve
le dejm.

Aqmat — Tekşertyu kerek desenizci. Biroq, mına qı
ajdo çyruv qaldı. Uşul qoştı ajdar vıtkendön kijin sur
saq dejm. Qandaj deşin Sapar?

Sapar — Tuura. Men Çaqırtan şek alam. Attardı oş
ele ala tujaq qıbr çıverdibi dep cocujm.

Aqmat — Çony çoq iş.

Sapar — Eki kyndyn birinde ele, søk tamır ular ketip
alat. Sen dele oju menen volup, çumuştan voşoto veresin.

Aqmat — Demek, oşol ekövyz uuru ekenbiz da!

Sapar — Aqmat qoquj ekensin, seni biröo uuru dep çatabı.

Aqmat — Sözyn oşonđoj çıbr çatat.

Çarqın — Biz vul vojdon çyrom versek coquu urap tyşö-

vyz. Rajonqo vaır çojup, völek kolhozđordon qarız egin

alıuqa çana ökmöñen qarız çadam alıuqa ruqsat alaı.

Aqmat — Rajon vuqa kñe çojmoq vele.

Çarqın — Menin ojumca rajon qarş kelves.

Aqmat — Rajon qarş kelvесе, özynör vaır çojqula.

Men çooptuu volup otura turqan alb çoq.

Sapar — Aqmat uşu senin özynör, biz degen adatyñ çaman.

Aqmat — Anan emne, oñ söz ajtsa teskeri vasasıñar.

Çarqın — Syjlögendö kolhozcular dep qajdaq çajloo

keñ öryştördy, çampa, çampa eginderdi ajtıp vejiştin töryn

alb kelip çojosun, anan kolhozculardın pajdası ycyn bir

ker ajtsa ele, kergışter qalasın da. Kolhozcularqa da kyzgy

emgektin esevinen epter egin satıp vereli.

Aqmat — Kyny, tyny kezzerip uşul kolhozdu onosom

eken dep çaar çyrgönym veker uvara turvajev. (Çıbr ketet).

Sapar — Çarqın uşununun tyru vuzuq (tınıctıq).

Çarqın — Bilvejın. biri biribiz menen çaqşlar syjlöşö

alvasaq, vul emne degen oqat. (Barıp tutalanıbr kezitterdi ara-

laştıbr qalat).

Sapar — (Çaqındap kelip) menin ojumca rajonqo alb vaır

çojuş kerek. (Quluke kiret) Kel Quluke, yröñdön keldinvi?

Quluke — Oova. (Çarqın çıbr, aıaq turqan çaqqa vasat).

Sapar — Qulukenin da acıusu kelip qalqan velem. Qal-

qanın erten syjlöşövyz. (Çıbr ketet. Çarqın tamaq veret).

Çarqın — Kel. tamaq ic.

Quluke — Icvejın. Erine ver.

Çarqın — Quturup qalqanv. Senden vaşqa qajş erim

var ele. (Tınıctıq Çarqın çıbr ketet).

Quluke — Bittejinde viriksem, tıru volsoq bir dövödö,

ölek bir cuqurda vololu dep vardıq qıjıncılyqtı vaşvıvz-

dan bir ötköruv kelsek, emi (tura qalır) valtıbrın kötergön-

dön kijin meni uşunetip it qılavı... (oturup qalat) uşintip

kergön kynyñ qara çerge kirsın. (Tura qalır, ojlonqonđoj turup

qalat. Çarqın kiret).

Çarqын — Quluke, senden uşundaj söz uqmaqсы velen.
 Quluke — (Qarap turup) Anan men senden oşondoј çorı
 kyttym vele?
 Çarqын — Qandaj çoruq? Ajtсы degi? (Çarqındaјt).
 Quluke — Bar arь (Tyrtyp taştajt).
 Çarqын — Quluke, Ajtсы degi, vul emne qылапн?
 Quluke — Ecteke vilmeksen volup qojot. Ecen qылапн
 dьqtardь vaşьvьzdan ötkördyk, emi onolup vara çatqan
 sen uşunu qыlmaq velen. Bar Sapar erine tijip al.
 Çarqын — Oј Quluke, sen özyn soosunьv?
 Quluke — Soo emegende mьnda çin tijgen kişi var de
 senvi! (Baltanь ala curqajt).
 Çarqын — Aaj... Sadaqaң ketejin Quluke! Cьmьnd
 çanьmdь qoj (Qarmaјt).
 Quluke — Qoјo ver, elge, çurtqa şıldьn volqonco sen
 qanьndь icem. (Çulunup cьqьp carmaqсы volot. Çarqын çan tal
 şьp daşь qarmaјt).
 Çarqын — Quluş öltьrsөн öltьr. Bir ooz sözym var. Uq
 öltьr. Aqьbь açalьm senden eken, uqur öltьr...!
 Quluke — Ajtqын! (Cetep qavaqьnьn astь menen mulujur qar
 turaf).
 Çarqын — Cirkin dyjnө açalьm senden eken Quluş! Özy
 ajtqandaj vizdin vaşьvьzdan emneler ötvөdy. Bir kezder
 men çetim qьz, sen virөөнyn malajь elen... Ekөөvьzdy te
 vesaracьbьq qьşьr turqan, anda oşoqo qaravastan sen q
 qarmaşьp oоqat qыlabь dedin.. Aldьndaqь turmuştan e
 qandaj çыlcьq көrynөsө da, viz taalajluu volqubuz kelir
 qol qarmaşьp alьp qactьq. Yc kyn, yc tyn qactьq. And
 kyzgy voz qьroo ucuru ele. Ystyvьzde yjryp salar kijimiv
 çoq volso da, tyn icinde bir virivizge sөөнyp qucaqtaşьp qal
 qanda terdep ketkenderibiz esinde! Oşentip çyryp oturur
 viz uşul „Beş moјnoqtoqu“ Sake manarqa tuş keldik. Ser
 qojun qajtardьn. Men kylyn cьqarьp, suusun quјdum. Qo
 qajtarьp çyrsөн da, kecinde con tanqaq quuraqan arca çonun
 da keler ele? Erteden qara kecke qara çandь qarç urup, su
 çьqыla carcasaq da, eski sarь qurumşunu salьnьp, senin
 caranьndь çamьnьp, qucaqtaşьp çatьp qaloqanda, carcaca
 nьvьz eske kelvej, matььqqa çatqandaj volcu elek. Ala
 toonun ecen көzgө saјsa көryngys, qaranqь, ecen temir ajaz
 aq qarluu saјьttaj acьq tyndөryn uşintip ötkөrvөdyk vele..

6-çы qan kyjdy. El qarçaldь. El menen virge viz qarçaldьq.
 Ekөөvьz biri virivizdin amancьbьvьzde tiledik. Taalajьvьz
 ar eken, keneş ökmөty ornop, көr oozunda turqanьvьzda
 iriltti. Ystyvьzde yjvьz, astьvьzda qazanьvьz volup, kyndөн
 kyn ilgeriler onolup vara çattьq ele. Ortoqo ot çaqqaп
 duşman oңvosun. Tuşkө ne kirvejт, duşman ne deveјт Qu-
 luş, enenin sytynөн aq elem... Mьna emi öltьrsөн öltьr, arma-
 nьm көp!... (Temtender, şajь ocp, yreјy ucup Qulukeni көzdөј vasat.
 Qulukenin qolunan valta tyşyp ketet. Barьp Çarqьndь qucaqtaјt).
 Quluke — Çarqын, men cьn ele duşmandьn tiline kirip
 çatьrtьmьn. Qojdum. Keјiveci altьnьm. (Өvөt).

Kөşөгө.

III SYRӨT

Mirunqu birinci syrettegy aval. Biroq, qoroодо soqo, mala çana vaşьq şajman-
 dar var. Quluke vaş volup yren tazalaqan 5—6 kolhozcu).
 Quluke — Qantken menen çьrqał uşul kolhozdo. An-
 dan көrө uşul vizdin işivizdin aloqa ketvej çatqanьn ajt-
 sanar.
 Kolhozcu — Anьң ьras; teştөgy Stalin atьndaqь kol-
 hozdu dale көrvөjsynьv, malь öryşkө vatvajт Özymdyk malь
 bir çaqtan dyrkyгөp өsyp çatat. Vьjьl özyvьzdyn çajloo çetiş-
 vej çatat, çajloo verişkile dep vizden surap kelişiptir. Çьlьnda
 eginі çaqşь cьqat.
 2. Kolhozcu — Biz dale tьnьm alvaj ele iştegensijviz,
 emgegibizden bir natijça çoq. Eger uşul vojdon çyryp otursaқ
 ajaqь varьp emne volor ekenbiz.
 Quluke — Emne volmoq elek, uşul kyngө çetkirgen
 ökmөt özy vilet da. Bizdi acqa, çылаңac taştamaq vele.
 2. Kolhozcu — At degideј attarьvьz qaloqan çoq. Vьltьr
 egin cьqrəј qaldь.
 Kolhozcu — Oşonu ökmөt qыьp çatьrtьvь.
 2. Kolhozcu — Degi ajtamda.
 Quluke — Bizdin vaşqarmalar çaman, valьq vaşьnan
 cirijт. Ökmөttө emne çazьq. (Sapar kiret). Quluke oјьrtьmь kişi-
 dej Sapar menen qol alьşьp, varьp tirijer çyryzet).
 Sapar — Quluke, Çarqын көrynөjtta?
 Quluke — (Tirijerdi taştap) rajonqo ketken.
 Sapar — Emnege?
 Quluke — Bilvejт.

Sapar — (Qulukege nazik soj közy menen qarajst). Мына бир көчөдөгү аравақа ташыр салышыр чојоқуласы. Мына бир көчөдөгү аравақа ташыр салышыр чојоқуласы. Мына бир көчөдөгү аравақа ташыр салышыр чојоқуласы.

Kolhozcu — Arabalectin emgek kынынyn esevinen. Arabalectin emgek kынынyn esevinen.

(Quluke kelip soqonu kotoryp cыqat. Sapar syjgyncyktyy cыlmajst). Sapar — Bir zamatta butyrosynorqo! (Quluke arabakec n nen kiret). Qana vat-vat ташыр çibergile! (Kolhozcular vaars kыrur cыqыр ketiшет. Çapar menen Sadыр kiret).

Sapar — Saaloom alajkem Sapar aqaj!... (Qolun sunat).

Sadыр — Sapar saqa oqsoqon dьjqanqa qol vermek vele. (Bejrəgyn tajanьp varьp oturat).

Sapar — Bul emne degen ker eken?! Çarar — Bizdi kolhozqo albaqanda! Atandь ɵltyrdь vele?! Sapar — Qantet çindiler... Sadыр — Çoldoş Sapar, kolhozdu bilermanь (turat) bil kolhozunuzqa albajсызвь?!... (Bьsaqьn suurat) qana albajсыn Sapar — Qantet, çindi volup qalqansьnвь?! Çapar — Oova, çindi volup qalqanвьz (bьsaq suurat). Tuu senin qanьndь icip, anan (Sapar tapanca alьp cыqat). Sapar — Kɵtɵrgylɵ qolunardь (şaldaja tyşet. Quluke, arabak kolhozcu kirip kelet). Taştaqьla qançarьnardь (zɵɵkьrlɵr oşoşo şet) Quluş al, bьsaqtarьn al! (Alьsat) Quluke, sen eken aьl sovetine alьp varqьla, men azьr varam. Quluke — Bьjankectik, qumar ojnoo az kelgensip, en kişi ɵltyryu qalqan eken da silerge. Sadыр — Sapar açalьn çoq eken! Daqь kezigerbiz. (Sapar qumsarьp, brovnikti qatat. Berkilerdi ajdap ketet). Sapar — Zɵɵkьrlɵr! Qoqus qьlьp qojo taştavadьbь (aьn kьrur qalat. Aqmat kiret). Aqmat — Sapar emne tereң ojqo cɵgьp ketkensin? Sapar — Ee, uşu çerde çanqь Çapar menen Sadыр ɵltьrur qojo çazdadь. Aqmat — Mas volso kerek qajran nemeler. Sapar — Kim bilsin (tьnьctьq). Aqmat — Sapar, çamandьr, çaqşьdьr мына бир çarьcьl birge iştedik. Kɵrcьlyk işi volqondon kijin ortobuzdь bir qьjla narazьlьqtar da boldu. Өzьn estьy çigitsin, an ojuna da albassьn dep ojlojm. Kijinki kezderde maqa işen vɵɵcьlyk kɵz menen qarocucь voldunar. Sapar — Qandajca?

Aqmat — Мына бир ele misal vaja kыny Çarqьndьn oozunan çarqьn sɵzdy uqtuң. Men мындan kɵrɵ vul çerden ketsemvi dep ojlojm. Sapar — Өzьn vilesin. anan rajon degen da var. Aqmat — Rajon emne, kɵnyly çoq kişini zorduytap işetmek vele. Sapar — Antse da dejm da. Aqmat — Cьnьnda men vul çerge iştej ala turqan emesmin. Sapar — Emne ucyn? (Çarqьn kiret). Aqmat — Kel çarqьn... Sapar — Çarqьn vul Aqmat vul çerden ketem dejtqo. Çarqьn — (Oturup çatьp) Emnege? Aqmat — Bul çerde iştej ala turqan emesmin. Silerdin çoldoşculuqunar uşu volsun, men vul çerden ketejin. Çarqьn — Ketyu, qojuu ekinçi işqo. Men rajkotqo varьp keldim. Kolhozdoqu aldь ajttьm ele Sapar vajaqь bizdin sunuşqa maqul boldu. Çoldo Stalin atьndaqь kolhozdu vaşqarmasь menen syjleştьm, qanca aşьq yrɵny var ekenin bilip, aşьqьn vizge qarьz verip turmaq boldu. Aqmat — Men мына vul çerdegi qatcьm yzylьp, qalqanьnan kɵktɵp ver dep verdim ele, oşonu alьp kele qojojuncu. Men azьr kelem. Çarqьn — Bat kel. Aqmat — Azьr ele (Cьqьp ketet). Sapar — Ee Çarqьn men azьr ele bir açalдан qaldьm. Çarqьn — Qandajca (Alьmdь, Çaqьpть ajdap eki NKVDньn kişisi kiret. Sapar cocuş tyşet). Sapar kɵrdьnьvь bizdin kim menen iş qьlьp çьrgɵnyvьzdy. Sapar — Bu kişi... NKVDньn kişisi — Aqmat sizbi? Çarqьn — Çoq, bu kişi emes. Aqmat azьr kelet. Sapar sɵzdyn acьqь Aqmat degen Aqmat vizge qarşь qan çutquc eken. Borbordo keneş ɵkmɵtynɵ qarşь „Turan partijasь“ degender qarmalьpтьr, anь vaştaqan qadimk Өzbektin tuqumu Sьdьqov Avdьkerim eken. Aqmat degen oşonun mьcɵsy eken, oşonduqtan bizdi sylyk qurttaj sorup çatьpтьr. Мына bu eki taqşьrda oşolordon eken. (Aqmat kiret). Мына Aqmat degen мырза uşul. NKVDньn kişisi — Aqmat sizbi?

Aqmat — (Cocub) Oova men.
NKVDнын киши — Siz bolsoñuz, siz vygynđen va
tap qamaqqa alьnasьz.

Aqmat — Qandajca?!
NKVDнын киши — Bara kørørsyz. Çyrynuz (oul ucari
Quluke, kolhozcu kiret).

Quluke — Sapar selsovet saqьrьr çatat. Protokol qьb
vьz dejt.

Sapar — Quluş, mьna kolhozubuzdu qurutqan, vize
vьsaq sunqan duşmandar daqь var eken. Vaarьna coqur
protokol çazalь (cьqьr ketişet. Çarqьn, Quluke qalat).

Quluke — Quturqan itter! Uşularđ bilip çazasьn verge
Keneş ökmötynə çanьm qurman...

Çarqьn — (Açar menen qarap) Quluş!... (Kelip qucaqtap qala
Tikteşə tyşur öyşə ketişet).

Keşəge.

276074

Центральная научная
БИБЛИОТЕКА
Академии наук Киргизской ССР

Çooptu redaktor Ç. BƏKƏNBƏJEV
Texredaktor N. A. GAJFULLIN
Çooptu korrektor QASьMOV Z.

Teryyğə 26/IX 37-ç. berildi. Basuuqa 7/XII 37-ç. qol qojuldu. Qaqsızdьn formatı
62×94. Bir vasma taaqta 36 900 arıp. Bardsьqlı vasma taaq. Qьrqьzglavlii
№ B — 102. Qьrqьzmatmas № 262. (№ 0102 Qazan, 1937-ç.) Narjad № A — 049
Tiraçь 8000 + 125.

Qazan, Dzerçinskaja, 3. Tatpoligrafьn mamlekettik poligraf mektevi.

is one of a range of publications available from the Foreign & Commonwealth Office by the Foreign & Commonwealth Office for distribution through British Embassies, High Commissions and Consulates. Although it is a Crown Copyright, the text may be freely reproduced outside Britain, with or without acknowledgement, except for sale or advertising purposes.

The FCO is grateful for the help of the following individuals and organisations in providing information and photographs for this publication:

Height Photographers, Adam Elber,
Andrew Haxton, Medical Photography
Department of Brighton Healthcare NHS
Trust, Edward Welch, and all the people
who helped in producing the case studies.

Researched and written by
Charlotte Rattan.

Designed by HQV Design Consultants

Printed in the UK by F S Moore

Published by the Foreign &
Commonwealth Office, London
Internet <http://www.fco.gov.uk>

July 1998

4C2682